СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том II

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ II

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2688-5 (print)
ISBN 978-954-23-2689-2 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME II

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2688-5 (print)
ISBN 978-954-23-2689-2 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ II
МЕНИДЖМЪНТ, МАРКЕТИНГ, ПЛАНИРАНЕ, МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИКА, БИЗНЕС ИНФОРМАТИКА

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ГОТОВНОСТТА, НАГЛАСИТЕ И ПОТРЕБНОСТИТЕ НА ПРЕПОДАВАТЕЛИТЕ ОТ СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ ЗА ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ
Проф. д.н. Борислав Борисов, гл. ас. д-р Юлиян Господинов..... 9

THE PLACE AND ROLE OF UKRAINE IN ENSURING THE EU'S EXTERNAL ECONOMIC SECURITY
Prof. D.Sc. (Economics) Illya Khadzhynov..... 18

SHADOW DIGITAL ECONOMY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT
Prof. DSC Serghei Ohrimenco, Prof. DSC Dinara Orlova, Prof. PhD Tatiana Manasterska, Valeriu Cernei, Partner, IT Audit&Advisory..... 24

УПРАВЛЕНИЕТО НА ЗНАНИЕТО КАТО МЕХАНИЗЪМ ЗА ФОРМИРАНЕ НА ИНОВАЦИОННА СПОСОБНОСТ И ИНОВАЦИОННО ПРЕДСТАВЯНЕ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО (ТЕОРЕТИЧЕН ПРЕГЛЕД И КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА)
Проф. д-р Любчо Варамезов, докторант Стела Маринова..... 32

СТРАТЕГИЧЕСКАТА ДЪЛБОЧИНА (ВЪЗХОДЪТ) И НЕСТРАТЕГИЧЕСКАТА ПЛИТКОСТ (УПАДЪКЪТ) – КАЗУСЪТ НА СВИЩОВСКАТА АКАДЕМИЯ
Проф. д-р Никола Янков..... 40

LEAN MARKETING – СЪВРЕМЕНЕН ПОДХОД ЗА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА МАРКЕТИНГОВАТА СТРАТЕГИЯ
Доц. д-р Ваня Григорова..... 48

ПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ТЪРГОВСКА МАРКА В ДИГИТАЛНА СРЕДА
Доц. д-р Ваня Григорова, Александра Иванова, студент..... 56

СЪВРЕМЕННИ ПОДХОДИ ЗА ПРОДУКТОВА ИНОВАЦИЯ В КОЗМЕТИЧНИЯ СЕКТОР
Доц. д-р Ваня Григорова, Марая Драганова, студент..... 64

ДЕТЕРМИНАНТИ НА ТЪРСЕНЕТО НА ЗАСТРАХОВКИ СРЕЩУ ТЪРГОВСКИ РИСК
Доц. д-р Ваня Григорова, докторант Николай Марков,..... 71

ВЛИЯНИЕ НА ДИГИТАЛНИЯ БЪРНАУТ ВЪРХУ ПОТРЕБИТЕЛСКОТО ПОВЕДЕНИЕ
Доц. д-р Ваня Григорова, Пламена Жекова, студент..... 79

INTERNATIONAL ECONOMIC INTEGRATION AND STRUCTURAL RESILIENCE
Assoc. Prof., PhD Giga Abuseridze, Assoc. Prof. PhD Anatoliy Asenov..... 87

ПАРТИСИПАТИВНО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ В ИНОВАЦИОННИТЕ МРЕЖИ
Доц. д-р Евелина Парашкевова, проф. д-р Маргарита Богданова, доц. д-р Александра Пенишевич, проф. д-р Бранислав Санчанин" 93

ОСОБЕНОСТИ НА СЪВРЕМЕННИЯ МЕЖДУНАРОДЕН БИЗНЕС
Доц. д-р Здравко Любенов 101

CONVERGENCE OR DIVERGENCE? DIGITAL TRANSFORMATION AND EMERGING INTERNATIONAL MARKETING TRENDS IN ROMANIA AND BULGARIA
Assoc. Prof. Cătălin Deatcu-Gavril PhD, assoc. Prof. Alexander Ganchev PhD, Ivaylo Marinov PhD, Vlad-Mihai Panait PhD, Ec. Elena Deatcu-Gavril 108

CYBERSECURITY AND OPERATIONAL RISK IN THE ERA OF DIGITAL TRANSFORMATION: CHALLENGES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT
Assoc. Prof. Habilitated Doctor Dorogaia Irina, Caminschi Olga, PhD student, Assistant Lecturer 122

MANAGING ORGANIZATIONAL STRUCTURE CHANGES IN AN UNSTABLE ENVIRONMENT
Assoc. Prof. Habilitated Doctor Dorogaia Irina, Coval Anastasia, Assistant Lecturer 129

ДИГИТАЛНОТО РАВЕНСТВО КАТО ФАКТОР В ПРОЦЕСА НА ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ
Доц. д-р Кремена Маринова-Костова 139

ИНОВАЦИОННИ МРЕЖИ И МЕЖДУФИРМЕНО СЪТРУДНИЧЕСТВО: ФАКТОРИ, ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ И РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Любомир Тодоров, проф. д-р Дариуш Новак 146

СОЦИАЛНОМРЕЖОВИ ПОДХОД ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА МЕЖДУУНИВЕРСИТЕТСКОТО СЪТРУДНИЧЕСТВО В РАМКИТЕ НА ИНИЦИАТИВАТА „ЕВРОПЕЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ“: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ ПО ПОКАНИ ЗА КАНДИДАТСТВАНЕ
Доц. д-р Маруся Смокова, гл. ас. д-р Галин Стефанов 155

ЕФЕКТИВНИ КОМУНИКАЦИОННИ СТРАТЕГИИ КАТО ФАКТОР ЗА ОРГАНИЗАЦИОННА УСТОЙЧИВОСТ
Доц. д-р Милен Динков 166

ESG ПОЛИТИКИ И РЕШЕНИЯ В СТРОИТЕЛНИЯ СЕКТОР
Доц. д-р Михаил Чиприянов 172

ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА АГЕНТИТЕ С ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ ВЪРХУ СВЕТОВНАТА МРЕЖА
Доц. д-р Наталия Маринова 176

ASSESSING FACTORS AFFECTING AN ORGANIZATION’S INFORMATION SECURITY
Assoc. Prof. Olga Pugacheva, PhD 184

СТРАТЕГИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА ПАЗАРА НА ЧУЖДОЕЗИКОВИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ УСЛУГИ
Доц. д-р Пенка Горанова..... 192

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И РИСКОВЕ ПРИ ВНЕДРЯВАНЕТО НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ И АНАЛИЗ НА ГОЛЕМИ ДАННИ ЗА УСТОЙЧИВИ ВЕРИГИ ЗА ДОСТАВКИ
Доц. д-р Петя Емилова, доц. д-р Веселин Попов 198

MANAGING RESEARCH–EDUCATION SYNERGIES FOR ENGINEERING AND SCIENCE CAREER DEVELOPMENT IN THE UNIVERSITY ENVIRONMENT: THE CASE OF VALAHIA UNIVERSITY OF TÂRGOVIȘTE
Assoc. Prof. Dr. Eng., Sălișteanu I.C., Professor, Dr. Eng., Dunea D.E.C. , Professor, Dr. Eng., Coandă H.G. , Assoc. Prof., Dr. Eng., Udroiu I.N. , Professor, Dr. Croitoru G., Senior Research Scientist, Dr. Eng., Nicolescu C.M., Assoc. Prof., Dr. Bumbac M., Assoc. Prof., Dr. Eng., Alexandrescu D.C., University Lecturer Dr., Hossu A.M., Assoc. Prof., Dr. Eng., Angelescu N., Assoc. Prof., Dr. Eng., Popa I.F., University Lecturer Dr., Catangiu A. 207

УПРАВЛЕНКСИ ИЗМЕРЕНИЯ НА КОНТИНУУМА „ПРОДУКТ – УСЛУГА“: ОПЕРАЦИОННА СИСТЕМА И ТРАНСФОРМАЦИОННИ ПРОЦЕСИ
Доц. д-р Силвия Благоева, доц. д-р Ирена Емилова 217

АСПЕКТИ НА УПРАВЛЕНИЕТО НА КАЧЕСТВОТО В ОРГАНИЗАЦИИТЕ ОТ ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР
Доц. д-р Христо Сирашки..... 224

НАУЧНАТА ПОЛИТИКА НА СТРАНИТЕ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ И ВЛИЯНИЕТО НА ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА
доц. д-р Цветан Дилков..... 230

ВЗЕМАНЕ НА РЕШЕНИЯ ЗА ПОКУПКА В СРЕДА НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ
Гл. ас. д-р Атанаска Решеткова..... 238

ОСОБЕНОСТИ В АНТИКРИЗИСНОТО УПРАВЛЕНИЕ
Гл. ас. д-р Валентин Панайотов 246

КОНВЕРГЕНЦИЯ НА ДОХОДИТЕ В РАМКИТЕ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ: ДЕКОМПОЗИРАНЕ НА НАЦИОНАЛНО И РЕГИОНАЛНО НИВО
Гл. ас. д-р Галин Стефанов..... 253

АДМИНИСТРАТИВНИ РЕШЕНИЯ ЗА УСТОЙЧИВИ СОЦИАЛНИ ИНВЕСТИЦИ
Гл. ас. д-р Десислава Алексиева..... 262

ВАЛУТНА ЕКСПОЗИЦИЯ И ПОДХОДИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА РИСКА: ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАУЧНАТА ЛИТЕРАТУРА
Гл. ас. д-р Димитър Костов 268

СТРАТЕГИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА СВИВАЩИТЕ СЕ ГРАДОВЕ
Гл. ас. д-р Елица Лазарова, Chrysostomos Roditis..... 281

ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЯТ РИСК КАТО ФАКТОР ПРИ ИЗБОРА НА ЛОКАЦИЯ ЗА ПРЕКИ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ
Гл. ас. д-р Иван Ангелов 288

ПЕРИФЕРНИ ИЗЧИСЛЕНИЯ И ИНТЕРНЕТ НА НЕЩАТА: БЪДЕЩЕТО НА СВЪРЗАНИТЕ УСТРОЙСТВА
Гл. ас. д-р Искрен Таиров 296

ЕВРИСТИЧНИ СТРАТЕГИИ ЗА РЕДУКЦИЯ НА СЛОЖНОСТТА В ИКОНОМИЧЕСКОТО ПЛАНИРАНЕ ПРИ ОГРАНИЧЕНА ИНФОРМАЦИЯ
Гл. ас. д-р Надежда Веселинова 302

КАЧЕСТВО НА ТРУДОВИЯ ЖИВОТ: ОРГАНИЗАЦИОННО-ПОВЕДЕНЧЕСКИ АСПЕКТИ
Гл. ас. д-р Надежда Стефанова 310

АНАЛИЗ НА ЕФЕКТИВНОСТТА НА ОНЛАЙН МАРКЕТИНГА И KPI ПОКАЗАТЕЛИ
Гл. ас. д-р Пламен Петров 317

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА: ФАКТОРИ ЗА ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ ОТ СТУДЕНТИ ПО МАРКЕТИНГ
Гл. ас. д-р Светла Атанасова 325

ДОБРИ ПРАКТИКИ ПО ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ДОБРО УПРАВЛЕНИЕ ОТ ДЪРЖАВНАТА АДМИНИСТРАЦИЯ
Гл. ас. д-р Юлиян Господинов 334

RETHINKING PLACE BRANDING: STRATEGIC FRAMEWORKS AND EXECUTION TOOLS
Senior Lecturer, PhD, Aliya Turganovna Baigarina, PhD student Anar Aliyeva, Head Assist.Prof., PhD Stanislava Stoyanova-Asenova, Assoc.prof. PhD Anatoliy Asenov ... 345

ЕЗИКОВА БЛИЗОСТ И ИНСТИТУЦИОНАЛНА ИНТЕГРАЦИЯ В МЕЖДУНАРОДНАТА ТЪРГОВИЯ: КОНЦЕПТУАЛЕН ПОДХОД
Ст. преп. д-р Маргарита Михайлова, доц. д-р Драгомир Илиев 350

ОТ КОНЦЕПЦИЯТА ДО ВЪЗДЕЙСТВИЕТО: ДИЗАЙН И ИЗПЪЛНЕНИЕ НА УСПЕШНИ ПРОЕКТИ ПО ПРОГРАМА „ИНТЕРРЕГ РУМЪНИЯ–БЪЛГАРИЯ“
Лектор, д-р Михаела Тинка Удриштиойу; професор, д-р Нику Джордже Биздоака 356

СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНИЕ НА ЗАИНТЕРЕСОВАНИТЕ СТРАНИ ПРИ ПЛАНИРАНЕ НА ЕКОЛОГИЧНИ ПРОЕКТИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ
Ас. д-р Димчо Шопов 362

MANAGERIAL STRATEGIES FOR MOTIVATING THE EMPLOYEES FROM ROMANIAN PUBLIC INSTITUTIONS
Assistant Professor, Ph.D, Miruna Angela Mutu, Senior Lecturer, Ph.D, Andreea Anamaria Panagoret, Senior Lecturer, Ph.D, Dragos Mihai Panagoret, Lecturer, Ph.D, Sorina Cernat 371

MAPPING AND MITIGATING CHILDREN'S DIGITAL FOOTPRINTS IN EGYPT
Assistant Professor Nehal Lotfy H. Khalil, PhD..... 384

ЕКСПЕРТНОТО ИНТЕРВЮ В ИЗСЛЕДВАНИЯТА ПО ДИГИТАЛЕН МАРКЕТИНГ: МЕТОДОЛОГИЧНИ НАСОКИ
Ас. д-р Спасимир Цветанов..... 392

МАРКЕТИНГ, ВОДЕН ОТ НОСТАЛГИЯТА В ЕРАТА НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ – ВЪЗМОЖНОСТИ, ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ТЕНДЕНЦИИ
Ас. д-р Стелиана Василева 400

AI В ПОМОЩ НА СЕЛЕКЦИОНЕРИТЕ В ЖИВОТНОВЪДСТВОТО: ПРОТОТИП НА ИНТЕЛИГЕНТНА СИСТЕМА ЗА АНАЛИЗ НА РОДОСЛОВИЯ И ПОДПОМАГАНЕ НА РАЗВЪДНАТА ДЕЙНОСТ
Д-р инж. Пенка Чернаева, д-р инж. Петър Чернаев..... 411

АНАЛИЗ НА ПОТЕНЦИАЛА НА ИНОВАЦИОННИТЕ ПРОЕКТИ ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА БЕДНОСТТА В СЕВЕРОЗАПАДНИЯ РАЙОН ЗА ПЛАНИРАНЕ БЪЛГАРИЯ
Д-р Таня Минкова Николова..... 418

УЧАСТИЕТО В ИНИЦИАТИВАТА ЗА НАСОЧЕНА ТЪРГОВИЯ И ВИЗОВАТА ОТВОРЕНОСТ В АФРИКА
Докторант Анита Йорданова 424

СТРАТЕГИЧЕСКО ПЛАНИРАНЕ НА РАБОТНАТА СИЛА В ЗДРАВНАТА СИСТЕМА НА ГЪРЦИЯ В КОНТЕКСТА НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ ДИСБАЛАНСИ И РЕГИОНАЛНИТЕ НЕРАВЕНСТВА
Докторант Анна Коллару 432

СТРАТЕГИЧЕСКО ПЛАНИРАНЕ И УПРАВЛЕНИЕ НА КРИЗИ В АДМИНИСТРИРАНЕТО НА ОБЩЕСТВЕНОТО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ
Докторант Анна Коллару, докторант Алексиос Антониос Колларос..... 439

МОДЕЛИ НА ПУБЛИЧНО-ЧАСТНО ПАРТНЬОРСТВО ЗА ФИНАНСИРАНЕ НА ОБЩИНСКАТА ТРАНСПОРТНА ИНФРАСТРУКТУРА
Докторант Атанаска Василева 447

ИНТЕГРИРАН ПОДХОД ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ЕФЕКТИВНОСТТА НА АДМИНИСТРАТИВНИТЕ ПРОЦЕСИ В ГЛОБАЛНИТЕ АУТСОРСИНГ СТРУКТУРИ
Докторант Веселин Василев Михайлов..... 451

СВЪРЗВАЩИТЕ СТРУКТУРИ В СИСТЕМАТА НА УПРАВЛЕНИЕ – МЯСТО И РОЛЯ
Докторант Галина Гатева-Христова..... 462

МЕЖДУНАРОДНА ТЪРГОВИЯ И ИКОНОМИЧЕСКИ БАРИЕРИ
Докторант Георги Спасов Витков 467

ДЕТЕРМИНАНТИ НА КЛИЕНТСКАТА УДОВЛЕТВОРЕНОСТ В ЗАСТРАХОВАНЕТО – ПОВЕДЕНЧЕСКИ И ДИГИТАЛНИ АСПЕКТИ
Докторант Десислава Кайрякова..... 474

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРИ ИНТЕГРАЦИЯТА НА НЕСТРУКТУРИРАНИ И ПОЛУСТРУКТУРИРАНИ ДАННИ ВЪВ ФИНАНСОВО-СЧЕТОВОДНИТЕ СИСТЕМИ
Докторант Диян Николаев 482

WHO: TRANSFORMING ORGANIZATIONS THROUGH ESG CULTURE
PhD student Elton Rodrigo Titon 488

ВРЪЗКА МЕЖДУ ИНТЕГРИРАНОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИТЕ И КРЪГОВИТЕ БИЗНЕС МОДЕЛИ
докторант Емил Найденов 496

ПРОГРАМНОТО БЮДЖЕТИРАНЕ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА РЕАЛИЗАЦИЯ НА ОБЩИНСКИЯ ПЛАН ЗА РАЗВИТИЕ: МОДЕЛ ЗА ФИНАНСОВА УСТОЙЧИВОСТ
Докторант Емилия Върбанова 504

ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕС МОДЕЛИТЕ В СЕКТОРА НА ВЪЗОБНОВЯЕМАТА ЕНЕРГИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ В УСЛОВИЯТА НА ЗЕЛЕНИЯ ПРЕХОД
Докторант Жени Антонова 508

ИЗБОР МЕЖДУ ЛОКАЛЕН И ОБЛАЧНО БАЗИРАН ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В СЪВРЕМЕННИТЕ БИЗНЕС ИНФОРМАЦИОННИ СИСТЕМИ
Докторант Зорница Иванова 516

ОТ ТЕОРИЯ КЪМ ПРАКТИКА: ИНТЕГРИРАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В УПРАВЛЕНИЕТО НА ПРОЕКТИ КАТО ФАКТОР ЗА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА
Докторант Ивелина Станева 523

ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРИ ИЗПОЛЗВАНЕТО НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ ЗА ОПТИМИЗАЦИЯ НА АДМИНИСТРАТИВНИТЕ ПРОЦЕСИ В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО
докторант Йоан Парашкевов Денев 528

ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ВНЕДРЯВАНЕТО НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В МАЛКИ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Йоанна Иванова Бакалова 536

ИНФОРМАЦИОННА СИГУРНОСТ В СЪВРЕМЕННИТЕ ОБУЧИТЕЛНИ ПЛАТФОРМИ
Докторант Лора Първанова 551

ДЕФИНИРАНЕ НА БЛОКЧЕЙН: ХАРАКТЕРИСТИКИ И КЛЮЧОВИ КОМПОНЕНТИ
Докторант Любен Кирев 551

ФАКТОРИ ЗА ВНЕДРЯВАНЕ НА ИНОВАЦИИ В ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР
Докторант Мария Савова 557

УПРАВЛЕНИЕ НА НЕФИНАНСОВИЯ РИСК ЧРЕЗ КСО В БЪЛГАРИЯ
Докторант Мария Цветанова 565

СРАВНИТЕЛНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА МЕХАНИЗМИТЕ ЗА ВНЕДРЯВАНЕ НА КОМПЕТЕНТНОСТИ ПО ИКОНОМИКА
Докторант Милена Димитрова..... 569

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ДИГИТАЛНИ ПЛАТФОРМИ НА БЪЛГАРСКИЯ ПАЗАР ЧРЕЗ ИНДЕКС НА ПАЗАРНАТА ПРИВЛЕКАТЕЛНОСТ (MAS): NETFLIX, TRENDYOL И TEMU
Докторант Невин Ангелова..... 573

СТЕЙБЪЛКОЙНИТЕ В ТРАНСГРАНИЧНИТЕ РАЗПЛАЩАНИЯ: ПАЗАРНА КОНЦЕНТРАЦИЯ И РЕГУЛАТОРНИ ЕФЕКТИ ОТ MICA
Докторант Пенко Ангелов Бяливанов..... 580

ДЕТЕРМИНАНТИ НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В МЕЖДУНАРОДНИ КОМПАНИИ ЗА БИЗНЕС УСЛУГИ
Докторант Петьо Божинов..... 588

КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА ВНЕДРЯВАНЕТО НА ЗЕЛЕНИ ТЕХНОЛОГИИ В ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР
Докторант Радослав Асенов..... 596

УПРАВЛЕНСКИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В УСЛОВИЯТА НА ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ И ОТВОРЕНИ ИНОВАЦИИ
Докторант Сание Иса..... 604

TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP AND AFFECTIVE ORGANIZATIONAL COMMITMENT: A FOCUSED NARRATIVE REVIEW
PhD student Slagjana Cvetkovska Mousa..... 611

ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ПРОПАСТТА В ЕКОЛОГИЧНИЯ ИНТЕГРИТЕТ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА РЕГУЛАТОРНАТА СТРОГОСТ НА СИСТЕМАТА ЗА ТЪРГОВИЯ С ЕМИСИИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ И ДОБРОВОЛНИТЕ ВЪГЛЕРОДНИ ПАЗАРИ
Докторант Стефани Георгиева, Докторант, Антони Георгиев..... 618

ВНЕДРЯВАНЕ НА ГЕНЕРАТИВЕН ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ И ИНТЕЛИГЕНТНИ АГЕНТИ В БИЗНЕС АНАЛИЗА: ТЕХНИЧЕСКИ ИЛИ ОРГАНИЗАЦИОНЕН ПРОБЛЕМ
Докторант Таньо Георгиев Георгиев..... 626

РЕШЕНИЯ ЗА ИНТЕЛИГЕНТНА МОБИЛНОСТ В СМАРТ ГРАДОВЕТЕ В БЪЛГАРИЯ
Докторант инж. Тихомир Панов..... 634

ГЕОГРАФСКА ЕКСПАНЗИЯ ЧРЕЗ МРЕЖОВИ СТРАТЕГИИ В СЕЛСКОСТОПАНСКАТА ТЪРГОВИЯ
Докторант Тотю Иванов..... 639

ПРИЛАГАНЕ НА АРХИТЕКТУРИ, УПРАВЛЯВАНИ ОТ СЪБИТИЯ, И МИКРОСЪРВИСИ ЗА ИНТЕЛИГЕНТНА АВТОМАТИЗАЦИЯ В ИНДУСТРИЯ 5.0
Докторант Яница Димитрова..... 643

ГЕНЕРАТИВНИЯТ ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ КАТО КАТАЛИЗАТОР НА ПЛАТФОРМЕНАТА ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ НА МАЛКИТЕ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Юксела Шефкетева Брахимбашева..... 648

УЧИЛИЩЕТО КАТО СПЕЦИФИЧНА СРЕДА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТНАТА ДЕЙНОСТ
Магистър Лора Николова 656

PSYCHOLOGICAL METHODS FOR MARKETING INFLUENCE ON CONSUMER BEHAVIOR
Anna Grigorova, student 663

DIGITAL TRANSFORMATION AND CUSTOMER RELATIONSHIP MANAGEMENT IN SMES: A COMPARATIVE STUDY OF ROMANIA AND BULGARIA
Student Elena Deatcu – Gavril, Student Adriana – Daniela Urucu, Student Diana – Marina Vasile, Student Angelo – Patrick – Cosmin Baicu..... 670

СЪВРЕМЕННОТО ПРЕДПРИЯТИЕ В УСЛОВИЯ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И ДИГИТАЛИЗАЦИЯ
Студент Милена Христова 679

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ГОТОВНОСТТА, НАГЛАСИТЕ И ПОТРЕБНОСТИТЕ НА ПРЕПОДАВАТЕЛИТЕ ОТ СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ ЗА ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ

Проф. д.н. Борислав Борисов[1]
Гл. ас. д-р Юлиян Господинов[2]

Резюме: *В доклада се представят резултатите от проучване, проведено сред 63 преподаватели в СА „Д. А. Ценов“ за техните възможности, ползи и рискове от използването на изкуствен интелект (ИИ) в преподавателската и научната им дейност. Установява се широко използване на ИИ, положителни, но предпазливи нагласи и потребност от обучение. Основният дефицит е липсата на ясна институционална рамка, правила и защитена техническа среда.*

Ключови думи: *изкуствен интелект, образование, преподаватели, изследвания*

JEL: I21; I29; D83; H83

RESEARCH ON THE READINESS, ATTITUDES AND NEEDS OF TEACHERS FROM THE D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS FOR THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Prof. Borislav Borisov, DSc
Head Assist. Prof. Yuliyan Gospodinov, PhD

Abstract: *The report presents the results of a survey conducted among 63 teachers at the D. A. Tsenov Academy of Economics on their opportunities, benefits and risks of using artificial intelligence (AI) in their teaching and research activities. It establishes widespread use of AI, positive but cautious attitudes and a need for training. The main deficit is the lack of a clear institutional framework, rules and a protected technical environment.*

Keywords: *artificial intelligence, education, teachers, research*

JEL: I21; I29; D83; H83

[1] b.borissov@unwe.bg, Институт по икономика и политики, УНСС
[2] y.gospodinov@uni-svishtov.bg, Стопанска академия „Д. А. Ценов“

1. Въведение

През юли 2020 г. Министерство на образованието и науката публикува проект на стратегически документ, наречен „Изкуствения интелект в образованието и науката. Идеи за развитието и използването на ИИ в образованието и науката в Република България“, в който се разглеждат основни аспекти на използването на приложения с изкуствен интелект (ИИ) в образователния процес. В него се казва, че „Обучението по ИИ трябва да започне на ниво средно образование и да продължи в хода на висшето образование, за да произвежда експерти, които са конкурентноспособни в най-търсения пазар на труда в цифровата икономика. Държавата трябва да се стреми, съответно да насърчава и стимулира, да въвежда модерни образователни модели, основани на интеграция и сътрудничество по оста „средно училище/професионално училище – висше училище – бизнес/индустрия” (Министерство на образованието и науката, 2020).

През 2022 г. беше приета „Държавна концепция за развитие на изкуствения интелект в България“, в която се предвижда създаването на национална мрежа от центрове за ИИ, финансирането на изследвания и разработки в тази област (Министерски съвет на Република България, 2020).

В Доклада на Европейския парламент относно изкуствения интелект в образованието, културата и аудио-визуалния сектор, публикуван през 2021 г., се подчертава, че ИИ и свързаните с него технологии са от стратегическо значение за Съюза. Обръща се внимание на факта, че образованието, културата и аудио-визуалният сектор са чувствителни области, що се отнася до използването на ИИ и свързаните с него технологии, тъй като имат потенциала да въздействат върху крайъгълните камъни на основните права и ценности на нашето общество (Европейски парламент. Комисия по култура и образование., 2021).

Цитираните документи със стратегически характер недвусмислено показват същността на националната и европейска политика относно използването на ИИ в образователния процес и научните изследвания. Доколко тя би могла да се осъществи, зависи не само от декларираните намерения, но и от готовността и нагласите на заинтересованите страни. Без съмнение, преподавателите от системата на висшето образование са една от тези заинтересовани страни, наред със студентите, учениците и учителите.

С настоящия доклад си поставяме за цел на базата на проучване, проведено сред академичната общност на СА „Д. А. Ценов“, да се анализират готовността, нагласите, проблемите и потребностите на преподавателите за използване на изкуствен интелект в тяхната преподавателска и научна дейност. Резултатите от изследването могат да послужат на ръководството да си постави цели и да предвиди необходимите мерки относно развитието на ИИ в Стратегията за развитие на Академията.

2. Методология

Извадката на настоящото изследване включва 63 респонденти и 36 основни въпроса, част от които са с множествен избор и свободен текст. Това прави близо 41% от всички преподаватели във висшето училище. Извадката е относително представителна за общите нагласи на академичния състав, доколкото разпределението на респондентите по факултети, професионални направления, академични длъжности и стаж съответства на структурата на генералната съвкупност. Проучването е проведено през периода 10-30.08.2026 г. чрез електронен въпросник, разпространен сред всички преподаватели. Необходимо е да се уточни, че то е реализирано само в едно висше училище и не може да се счита за представително за всички преподаватели във висшето образование в България.

За целите на анализа на отговорите са използвани:

- честотни разпределения и проценти;
- 95% доверителни интервали по метода на Wilson за ключовите пропорции;
- индекси по скала 0-100;
- Cronbach's alpha за вътрешната съгласуваност на индексите;
- тематично кодиране на отворените отговори.

Статистическата значимост е оценявана при $p<0,05$. Поради малката, неслучайна и еднократна извадка, резултатите показват **връзки в рамките на анкетираните преподаватели**, а не доказани причинно-следствени зависимости за целия академичен състав.

Извадката е доминирана от преподаватели в професионално направление „Икономика“ (66,7%). Преподаващите в двете професионални направления („Икономика“ и „Администрация и управление“) са 28,6%. Само трима са посочили единствено „Администрация и управление“, което не позволява надеждно самостоятелно сравнение на тази група. От всички анкетирани 6,3% са професори, 46% доценти (най-голямата група), 36,5% главни асистенти, 4,8% асистенти, толкова са и старши преподавателите. Един от респондентите е с академична длъжност преподавател. Хабилитираните преподаватели представляват 52,4% от извадката.

Общо 82,5% от респондентите имат повече от 10 години преподавателски стаж. Следователно резултатите отразяват предимно възгледите на опитни университетски преподаватели.

При написването на доклада авторите си поставиха ограничение за използване на по-богат арсенал от аналитични методи, поради изискването за обем.

3. Резултати

На базата на отговорите на респондентите са изчислени основни индикатори за готовност и нагласи за използване на ИИ от преподавателите на СА „Д. А. Ценов“, представени в Таблица 1.

Таблица 1. Показатели за готовност и нагласи за използване на ИИ

Показател	Брой	Дял	95% доверителен интервал
Използвали ИИ поне експериментално	59	**93,7%**	84,8–97,5%
Използват ИИ често или понякога	47	**74,6%**	62,7–83,7%
Висока или много висока информираност	22	34,9%	24,3–47,2%
Разбират ограниченията в голяма степен или напълно	31	49,2%	37,3–61,2%
Положителна или силно положителна обща нагласа	40	**63,5%**	51,1–74,3%
Очакват ИИ да подобри преподаването	49	**77,8%**	66,1–86,3%
Очакват ИИ да намали времето за подготовка	51	**81,0%**	69,6–88,8%
Очакват по-висока ефективност на научната работа	46	**73,0%**	61,0–82,4%
Подкрепят официална политика за ИИ	45	**71,4%**	59,3–81,1%
Заявяват нужда или възможна нужда от обучение	49	**77,8%**	66,1–86,3%
Биха участвали или по-скоро биха участвали в пилотна инициатива	38	**60,3%**	48,0–71,5%

Практическото използване на ИИ е значително по-разпространено от самооценката на компетентността на преподавателите за използване на ИИ: 93,7% вече са използвали ИИ, 74,6% го използват поне понякога, но само 34,9% оценяват информираността си като висока или много висока. Само 49,2% смятат, че разбират ограниченията му в голяма степен или напълно. Това значи, че използването на ИИ изпреварва систематичното познаване на възможностите, ограниченията и рисковете му. Тази разлика обяснява високото търсене на обучение за възможностите на ИИ в образованието.

Използвани са три експлораторни индикатора по скала от 0 до 100. Те не са предварително валидирани психологически скали, а аналитично обобщение на тематично свързани въпроси.

Таблица 2. Експлораторни индикатори по обобщени тематично свързани въпроси

Индикатор	Включени компоненти	Средна стойност	Медиана	Cronbach's α
Практическа готовност и компетентност	Информираност, честота на употреба, разбиране на ограниченията	**64,0**	58,3	**0,756**
Възприемани ползи и положителна нагласа	Качество на преподаването, спестяване на време, научна ефективност, обща нагласа	**67,4**	75,0	**0,921**
Подкрепа за институционална рамка	Официална политика, академична етика, лицензирани инструменти	**75,7**	75,0	**0,635**

Първият индикатор има добра, а вторият - много висока вътрешна съгласуваност. Индикаторът за институционална рамка е с умерена съгласуваност и трябва да се интерпретира по-предпазливо. Резултатите показват

умерено висока практическа готовност, сравнително силно убеждение в полезността на ИИ и още по-силна подкрепа за институционални правила и инструменти.

Анкетираните преподаватели са използвали ИИ основно за преводи (77,8%), генериране на текстове (54%), проверка и редакция (47,6%), обобщаване на текстове (44,4%) и анализ на данни (42,9%). Най-разпространени са дейностите с относително нисък праг на риск: превод, текст, редакция и обобщаване. По-специализирани приложения като програмиране са по-слабо застъпени.

На въпроса дали ИИ може да подобри качеството на преподаването 77,8% отговарят „по-скоро да“ или „категорично да“; 17,5% — отрицателно; 4,8% не могат да преценят. По отношение на времето, което спестява използването на ИИ, 81% очакват намаляване на времето; 9,5% не очакват, а също 9,5% не могат да преценят. Следователно спестяването на време се възприема като най-широко признатата полза. Общо 95,2% биха използвали ИИ поне за една научноизследователска дейност. Преобладава мнението, че ИИ би бил полезен при преглед на литературата (68,3%), при езикова редакция (57,1%) и при проверка на библиографията (49,2%). Само 4,8% отговарят, че не биха използвали ИИ в своята научна дейност.

Относно рисковете и притесненията от използването на ИИ в научната дейност на преподавателите, съществуват различни мнения:

Таблица 3. Рискове от използването на ИИ в научната дейност

Риск	Брой	Дял
Неточна информация	52	**82,5%**
Измислени източници	44	**69,8%**
Нарушаване на авторски права	33	52,4%
Загуба на оригиналност	33	52,4%
Плагиатство	26	41,3%
Непрозрачност на използваните методи	21	33,3%
Неправомерно използване на данни	17	27,0%

Таблица 4. Общи притеснения от използването на ИИ в университетската среда

Притеснение	Брой	Дял
Намаляване на критическото мислене	47	**74,6%**
Неточни резултати	44	**69,8%**
Липса на правила	32	**50,8%**
Академична некоректност	24	38,1%
Плагиатство	23	36,5%
Авторски права	20	31,7%
Защита на лични данни	8	12,7%
Неравен достъп до технологии	8	12,7%

Респондентите не възприемат ИИ само като технически риск. Водещият страх е **отслабването на критическото мислене**, следван от неточните резултати и липсата на правила. Въпреки това, общата нагласа за използването на ИИ е положителна, но не и безусловна. Положителната нагласа е 63,5%, а отрицателната - 14,3%.

На въпроса какво трябва да включва политиката на Стопанска академия в областта на използването на ИИ са отговорили 44 души, а останалите нямат мнение.

Таблица 5. Основни елементи на бъдещата политика на СА „Д. А. Ценов“ относно използването на ИИ

Компонент	Брой	Дял от отговорилите
Правила за студентите	39	**88,6%**
Правила за преподавателите	36	**81,8%**
Етични стандарти	35	**79,5%**
Деклариране на използването	35	**79,5%**
Авторски права	18	40,9%
Правила за оценяване	16	36,4%
Препоръчани инструменти	13	29,5%
Защита на лични данни	12	27,3%
Забранени приложения	11	25,0%

Изрична потребност от обучение за използване на ИИ в преподаването и научните изследвания заявяват 39,7% от анкетираните, а при включване на отговорите „може би“ потенциалната аудитория за обучение достига 77,8%. Предпочитаните теми на обучение са представени на Таблица 6.

Таблица 6. Предпочитани теми за обучение за използване на ИИ

Тема	Дял
Работа с конкретни инструменти	**63,5%**
ИИ в научните изследвания	47,6%
ИИ за анализ на данни	42,9%
ИИ в преподаването	42,9%
Практически семинар	34,9%
ИИ за подготовка на учебни материали	34,9%
Етични и правни аспекти	28,6%
Въвеждащо обучение	9,5%

Анкетираните преподаватели са дали своето мнение и по отношение на това кои дейности биха могли да бъдат подпомогнати от ИИ и кои не бива да се делегират на ИИ.

Таблица 7. Дейности, които могат да бъдат подпомогнати от ИИ

Тема	Дял от всички респонденти
Тестове, казуси, задачи и задания	**44,4%**
Учебни материали, лекции и презентации	**38,1%**
Търсене и обобщаване на информация и литература	17,5%
Анализ на данни и изчисления	11,1%
Редакция, текст и превод	9,5%
Проверка, оценяване и обратна връзка	9,5%
Индивидуализация и подкрепа на студентите	4,8%
Административни дейности	3,2%

Свободните отговори потвърждават резултатите от множествения избор: очакваните приложения са главно подготовка на съдържание и генериране на учебни ресурси.

Таблица 8. Дейности, които не бива да се делегират на ИИ

Тема	Дял
Авторство, научен принос и творческа работа	**33,3%**
Оценяване, изпити и проверка на знанията	**25,4%**
Самостоятелно решаване на задачи и казуси	14,3%
Професионална преценка и академични решения	11,1%
Няма нужда от абсолютна забрана, ако има човешки контрол	11,1%
Обща забрана или забрана на почти всички дейности	7,9%
Лична комуникация и чувствителни данни	3,2%

Очертана е ясна граница: преподавателите са по-склонни да възлагат на ИИ **подготвителни и технически дейности**, но не и окончателното оценяване, научния принос, творческата отговорност и професионалната преценка.

4. Заключение

Данните показват висока практическа разпространеност на изкуствения интелект, умерено до високо равнище на готовност и преобладаващо положителна, но предпазлива нагласа сред анкетираните преподаватели.

Основният профил на респондентите може да се определи като „предпазливи прагматици“, тъй като:

- повечето вече използват ИИ;
- признават потенциала му за преподаването и научните изследвания;
- не му се доверяват без проверка;
- подкрепят употребата му само при ясни правила, прозрачност и запазване на човешката отговорност;
- заявяват необходимост от практически обучения и институционална политика.

Най-съществения дефицит не е отсъствието на интерес или опит, а липсата на разпознаваема институционална рамка: нито един респондент не е посочил, че в Академията съществуват ясни правила за употреба на ИИ.

Анкетираните преподаватели не са в начална фаза на запознаване с ИИ. Огромното мнозинство вече има практически опит и вижда възможности за употреба в преподаването и науката. Готовността обаче е условна: преподавателите настояват за проверка на резултатите, човешка отговорност, запазване на авторството и критичното мислене, както и ясни правила за студентите и академичния състав.

Основната пречка пред по-отговорното интегриране на ИИ изглежда не е съпротивата на преподавателите, а несъответствието между бързото практическо разпространение на технологията и по-бавното развитие на институционални правила, обучения и защитена техническа среда.

На базата на резултатите най-обосновани са следните **препоръки**:

1. Разработване на официална политика за ИИ, която ясно разграничава допустимите, условно допустимите и забранените приложения при обучение, оценяване и научни публикации.

2. Задължение за прозрачност и деклариране, включително кога, с какъв инструмент и за каква цел е използван ИИ.

3. Запазване на човешката отговорност - крайното оценяване, научните изводи, професионалната преценка и авторският принос да не се делегират изцяло на ИИ.

4. Практически обучения на различни нива - работа с конкретни инструменти; ИИ в научните изследвания; анализ на данни; подготовка на учебни материали; проверка на източници, етика, авторски права и защита на данните.

5. Лицензирани и защитени академични инструменти, особено при работа с чувствителни, непубликувани или лични данни.

6. Повторно измерване след обучение и приемане на политика, за да се оцени промяната в компетентността, употребата, доверието и академичните практики.

Този доклад представя резултати, получени като част от проект № КП-06-ПН85/17 „Изследване и оценка на капацитета на държавната администрация в България и насоки за добро управление“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“.

Използвани източници

Европейски парламент. Комисия по култура и образование. (2021). *Доклад относно изкуствения интелект в образованието, културата и аудио-визуалния сектор (A9-0127/2021).* Изтеглено на 1 септември 2026 г. от https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2021-0127_EN.html.

Министерски съвет на Република България. (2020). *Концепция за развитието на изкуствения интелект в България до 2030 г.* Изтеглено на 1 септември 2026 г. от https://www.strategy.bg/bg/strategy-documents/1356.

Министерство на образованието и науката. (2020). И*зкуствения интелект в образованието и науката. Идеи за развитието и използването на ИИ в образованието и науката в Република България.* София, Министерство на образованието и науката. Изтеглено на 1 септември 2026 г. от https://www.mon.bg/nfs/2020/07/mon%20ai%20doc.pdf.

Чакърова, Ст. (2024). *ChatGPT и влиянието му върху умението за четене.* Аз Буки, Година LXVI, 2024/6s. https://journals.azbuki.bg/bel/chatgpt-i-vliyanieto-mu-vrxu-umenieto-za-cetene/view.

Classroomtech. (2024). *Как да използваме изкуствения интелект в образованието*. Извлечено от https://classroomtech.bg/: https://classroomtech.bg/chatgpt-in-education/.

European Parliament. (2019). *Artifical Intelligence ante portas: Legal & ethical reflections*. Извлечено от https://www.europarl.europa.eu: https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/be-heard/religious-and-non-confessional-dialogue/events/en-20190319-artificial-intelligence-ante-portas.pdf.